

ALÂMUT'UN MUZAFFER, AYN-I CALÛT'UN MAKTUL KOMUTANI: KİT-BUKA NOYAN VE ASKERÎ KARIYERİ

İbrahim GÜNEŞ*

Öz

Hülegü komutasındaki Moğolların İran'a ilerleyişi sırasında, öncü (yezek) birliğinin komutanlığını üstlenerek İsmâîlilere ait birçok kaleyi, özellikle Alâmut'u ele geçiren ve Bağdat ile Suriye'deki bazı şehirlerin fethinde önemli roller oynayan Kit-Buka'yı konu alan bu çalışma, onun tarih sahnesindeki faaliyetlerine odaklanmaktadır. Çalışma, Kit-Buka'nın İsmâîlilerle mücadelelerinden başlayarak Ayn-ı Calût Savaşı'ndaki ölümüne kadar uzanan süreci kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Kit-Buka, 1256 yılında Alâmut'un ve 1258 yılında Bağdat'ın kuşatılmasında kritik bir rol oynamış önemli bir Moğol komutanıdır. 1259 yılında Hülegü'nün Suriye'de Kit-Buka'yı bırakıp geri dönmesinin ardından, onun Haçlılara yönelmesi ve özellikle Sidon'a yönelik saldırıları, bölgedeki Moğol stratejisini olumsuz etkilemiştir. Bu gelişmeler, Haçlılar ile Moğollar arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuş ve Haçlıları, Moğol tehdidinden çekinerek Müslümanlarla ittifak kurma eğilimine yöneltmiştir. Kit-Buka'nın stratejik hatalarının, Hülegü'nün bölgedeki hedeflerinin başarısızlıkla sonuçlanmasında etkili olduğu akademik çevrelerce kabul edilmektedir. Ancak Ayn-ı Calût Savaşı'nda ölümle sonuçlanan mağlubiyeti dışında Kit-Buka'nın ciddi bir yenilgisi bulunmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Kit-Buka, Hülegü, Moğollar, Haçlılar, Memlükler*

Abstract

The Victorious Commander of Alâmut and the Fallen Leader of Ain Jalut: Kit-Buka and His Military Career

This study focuses on Kit-Buqa, a key Mongol commander who played significant roles in the conquests of Alâmut and numerous other Ismaili fortresses, as well as in the capture of Baghdad and several cities in Syria during the Mongols' advance into Iran under Hulegu's command. The research comprehensively examines the period from Kit-Buqa's struggles against the Ismailis to his death at the Battle of Ayn Jalut. After Hulegu's departure from Syria in 1259, leaving Kit Buqa in charge, his attacks on the Crusaders, particularly his assault on Sidon, negatively impacted Mongol strategy in the region. These developments strained relations between the Crusaders and

* Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Muş.
E-posta: ibrahimgn02@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2080-8870.
(Makale Gönderim Tarihi: 02.01.2025 - Makale Kabul Tarihi: 08.12.2025).

the Mongols, pushing the Crusaders to align with Muslim forces out of fear of the Mongol threat. However, aside from his defeat and death at the Battle of Ayn Jalut, Kit-Buqa did not suffer any significant military losses.

Keywords: *Kit-Buka, Hulegu, Mongols, Crusades, Mamluks*

Giriş

İlhanlıların Alâmut, Bağdat ve Suriye seferlerinde Hülegü'nün yanında birçok önemli Moğol komutanı yer almış ve bu askerî operasyonlarda büyük başarılar elde edilmiştir. Bu komutanlardan biri de Nayman asıllı Kit-Buka'dır. Kit-Buka, özellikle yezek (öncü) kuvvetlerin komutanı olarak Alâmut ve Bağdat'ın zaptında üstün başarılar göstermiştir. Ancak Suriye seferi sırasında Hülegü, ağabeyi Möngke Han'ın (1252-1260) ölümü üzerine İmparatorluğun merkezi Karakorum'a dönmek zorunda kalınca Kit-Buka'yı zapt edilen toprakları korumak üzere bölgede bırakmış, fakat başında olduğu İlhanlı ordusu, 1260 yılındaki Ayn-ı Calût Muharebesi'nde Memlükler karşısında ağır bir yenilgi almıştır. Kendisi savaşta ordusu ile hayatını da kaybetmiştir. İran ve Bağdat seferlerindeki parlak başarılarının ardından Ayn-ı Calût'taki bu yenilgi, Kit-Buka'nın askerî kabiliyetlerini tartışmaya açmaktadır. Nitekim Kit-Buka'nın Ayn-ı Calût'taki yenilgisi de bir "yol kazası" mı, yoksa "kişisel bir hata mı" olarak değerlendirilmelidir sorusuna yanıt bulmak için mevcut veriler ışığında bazı analizler yapmak zorunlu hale gelmiştir. Nitekim Moğolların Yakın Doğu'daki fetihlerinin seyri, askerî başarılarla beraber bölgedeki siyasi ve diplomatik dengeler açısından da son derece karmaşık bir vaziyet arz etmektedir. Bu bağlamda Hülegü'nün Avrupa'ya gönderdiği bir mektupta, kendi birliklerinin Haçlı kalelerine düzenlediği baskınlar nedeniyle Kit-Buka'yı dolaylı olarak suçlaması, kaynaklarda bazen gözden kaçan önemli bir tartışma alanını gündeme getirmektedir. Bu mektup, Moğol komuta yapısı ve karar alma süreçlerinin iç işleyişi hakkında yeni sorular ortaya koymakta ve özellikle Kit-Buka üzerinden Moğol generallerinin inisiyatif, sorumluluk kapsamı ve kontrol mekanizmalarının derinlemesine incelenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla bu durum, diplomatik ilişkilerin yüzeysel bir yansıması olmaktan çok, Moğol-Haçlı temaslarının seyrinde belirleyici rol oynayan bir dönüm noktasına işaret etmektedir. Bu çalışmanın temel amacı da Kit-Buka'nın askerî kariyerini mevcut birincil kaynakları ve çeşitli modern araştırmaları inceleyerek değerlendirmek ve özellikle İran seferi bağlamında faaliyetlerini kronolojik bir perspektifte incelemektir. Kit-Buka'nın komuta ettiği birliklerin hareketleri, üstlendiği görevler ve bu görevlerin sonuçları, Moğol stratejisi ile bölgesel dinamikler arasındaki etkileşimin yanı sıra incelenmektedir. Ancak burada Moğol-Haçlı ilişkilerinin kapsamlı bir incelemesine girilmemiştir. Çünkü böyle bir yaklaşım, çalışmanın sınırlarını aşacaktı. Bunun yerine, Moğol-Haçlı ilişkilerinin seyrini etkileyen belirli kritik olaylar merkeze alınmıştır. Haçlıların Moğollardan uzaklaşmasına yol açan Sidon gibi olaylar konu bağlamında ele alınmakta ve Kit-Buka'nın askerî faaliyetleriyle dolaylı bağlantıları açısından incelenmektedir. Bu yaklaşımla çalışma, Kit-Buka'nın tarihsel konumuna dair daha dengeli bir değerlendirme sunması dışında Moğol fetihleri literatüründe sıklıkla göz ardı edilen bir komutanın faaliyetlerini tartışmaya açmayı amaçlamaktadır.

1. Kit-Buka'nın İlk Yılları

Hülegü'nün İran seferi münasebetiyle ilk defa ismine rastlanılan Kit-Buka'nın geçmişi hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Onun 1184 yılında doğduğu bilgisi dışında, Moğolların Nayman kabilesine mensup olduğu bilinmektedir. Muhtemeldir ki "aşçı" unvanıyla anıldığına göre, eskiden aşçılık görevinde bulunmuş olması muhtemeldir. 1259 yılında Dimaşk şehrinin zaptı sırasında onu bizzat gören Yûnî'nî'nden naklen İbn Kesîr, saçına aklar düştüğünü belirtmektedir.¹ Dolayısıyla, Ayn-ı Calût'ta katledildiğinde 76 yaş civarındaydı. Cengiz Han henüz han olarak seçilmediği ilk dönemlerde Kit-Buka'nın mensup olduğu Naymanlar ile mücadele etmek zorunda kalmış, fakat daha sonra kendisine itaat eden Moğol kabilelerinden biri olmuştur.²

Moğol İmparatorluğu'nun ilk dönemlerinde, devletin çeşitli kademelerinde, özellikle askerî makamlarda görev yapan Nayman asıllı birçok şahıs gibi, Kit-Buka'nın da kariyerine baverici olarak başladığı anlaşılmaktadır. Bavericiler, Büyük Moğol İmparatorluğu ve İlhanlılar döneminde hükümdarın sarayında önemli bir göreve sahiptiler. Bu kişiler, hükümdar ile şehzadelerin, hatunların ve önemli emirlerin katıldığı her türlü yemekli mecliste hazır bulunurlar ve özellikle hükümdara sunulacak olan etin kesilip hazırlanmasından sorumlu olurlardı. Bu görevlerini yerine getirmek için belinde çeşitli büyüklükte bıçaklar taşırlardı.³ Nitekim İlhanlılardan Ebû Sâ'id (1317-1335) döneminde Moğol sarayını ziyaret eden İbn Battuta'ya göre, ipekli elbiseler ve önlükler içerisinde, belinde taşıdığı kınlarda büyük bıçaklar ve satırlar bulunan bir "bârûcî" (baverici), hizmet ettiği kişinin önünde dururdu. Müellife göre "bârûcî," et parçalayan anlamına geliyordu. Ayrıca her emirin kendine ait bir bârûcîsi bulunurdu. Bu kişiler, sofralar kurulur kurulmaz derhal gelir ve arkalarında tuzlu su ile dolu, altın ya da gümüşten yapılmış kaplarla hazır beklerlerdi. Daha sonra eti kemiklerinden ayırıp küçük parçalara böler ve hizmet ettikleri kişilere sunarlardı. İbn Battuta, bu kişilerin et parçalama konusunda son derece maharetli olduklarını özellikle vurgulamaktadır.⁴

Kit-Buka'nın bavericilikten komutanlığa hangi tarihte terfi ettiği bilinmemektedir. Sadece Cüveynî ve Reşîdüddîn gibi Fars kaynakları ile *Yuan-Shi* gibi Çin kaynakları, Hülegü'nün İran'a yürümesi sırasında onun yezek (öncü) birliğin başında bulunduğu kaydı dışında teferruata girmezler. Çin kaynağımız *Yuan-Shi*, ilginç bir şekilde onu (Ketu Baha/怯的不花) büyük general sıfatıyla Mu-li-hiler (İsmâîliler), Hülegü'nün ise Sultan üzerine gönderdiğini belirtir ki⁵, bu kayıttan İsmâîliler'e ait kalelerin zapt etme işinin doğrudan Kit-Buka'ya verildiği anlamı çıkmaktadır. Fakat Cüveynî, Cüzcanî ve ilkinden naklettiği anlaşılan Reşîdüddîn, Hülegü'nün 1252 tarihinde İran üzerine yürümekle tavgiz edildiği sırada, Kit-Buka'nın sadece yezek birliklerin başında İsmâîlilere ait bazı kaleleri zapt etmek üzere askerî faaliyetlerinde bulunduğunu belirtirler.⁶

¹ İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 398-399. Bu bilgi mevcut Yûnî'nî'nin eserinde mevcut olmadığına göre İbn Kesîr'in bu kaydı ondan şifahiye aldığı anlaşılmaktadır.

² *Moğolların Gizli Tarihi* s. 70 vd; Shao Hung 2012, s. 156; *Yuan-Shi* 1829, s. 13 vd.

³ Uzunçarşılı 1988, s. 189-190.

⁴ İbn Battuta, 2000, cilt I, s. 484.

⁵ *Yuan Shi*, 1976, cilt III, s. 46; *Yuan-Shi* 1829, s. 314-315.

⁶ Cüveynî 1999, s. 478-479, 489; Cüzcanî 1864, s. 423; Reşîdüddîn 1911, cilt II, s. 274.

2. Kit-Buka'nın İran ve Bağdad Seferine Katılması

1252 yılında yapılan kurultay sonucunda, Hülegü batı topraklarının, Kubilay ise Çin'in zaptı ile görevlendirilmiştir.⁷ Möngke Han, Hülegü'yü İran üzerine gönderirken, 1252 yılının ortalarında İsmailileri itaate zorlamak üzere oluşturulan orduda, Kit-Buka'ya yezek (öncü) birliklerin komutanlığı görevi verilmiştir. Bu bilgi, söz konusu sefere bizzat katılmış bir müellif olan Cüveynî tarafından da zikredilmektedir. Bu durum, bu gruba ait kaynakların verdiği bilgilerin daha güvenilir kabul edilmesine katkı sağlamaktadır. Hülegü, İran'a yürürken oğulları Abâkâ ve Yeşmût yanında bulunuyordu. Altın Orda'dan gönderilen Balagay ve Tutar ise ordunun önünde ilerliyordu. Kalabalık bir orduyla -ki bu sayı Cüveynî'ye göre ana Moğol ordusunun onda ikisine tekabül ediyordu-Maveraünnehr'e girmiştir. Burada Maveraünnehr Valisi Mesud Yalvaç tarafından karşılanmıştır. Yaklaşık kırk gün burada kaldıktan sonra, asıl görevi olan İran'ın zaptına girişmek üzere ordusuna hareket emrini vermiştir. Hülegü, Maveraünnehr'de bir süre oyalandıktan sonra nihayet Keş sınırına varmıştır. Burada, kendisini büyük bir merasimle karşılayan önemli emirlerden Argun Aka ile buluşmuş ve Belh'in doğusunda yer alan Safurkan otağında, yünden mamul emsalsiz bir çadırda ağırlandı. Burada da bir süre dinlendikten sonra, ordusuyla birlikte büyük bir görkemle Ceyhun Nehri'ni geçmiştir. Nehri geçtiği sırada, bölgede iş yapan tüm gemilere el konulmuş ve gemicilerden alınan bir tür gümrük vergisi olan *bac*, Hülegü'nün emriyle kaldırılmıştır. Ardından, günümüzde Firdevs şehrine denk gelen Tun kasabasını fazla muhkem (sağlam) bulduğu için zapt edilmesini emretmiştir. Komutanları, bu emir üzerine kaleyi her yönden kuşatıp ele geçirmişlerdir (1254).⁸ Daha sonra Mihrin kalesi ele geçirilmiş, bunu Kemalî kalesinin zaptı izlemiştir.⁹

Bu tarihe kadar ordunun önünde ve yezek birliklerin başında hareket ettiği bilinen Kit-Buka, ana Moğol ordusu Zave ve Haf civarına vardığında, diğer önemli Moğol komutanlarından Köke İlğay ile bu iki bölgenin zaptıyla görevlendirilmiştir. Kit-Buka ve Köke İlğay, belirli bir miktar askerle bu bölgeleri kuşattıkları sırada, çevrede bulunan bir grup serseri direniş göstermişse de yedi gün süren çarpışmaların ardından kale duvarlarından içeri atlayarak bu yerleri ele geçirmeyi başarmışlardır. Daha sonra kale içindeki halkı dışarı çıkararak boş bir alanda toplamışlardır. Boyları bir ok boyunu geçmeyen çocuklar ve genç kızlar dışında, kadın ve erkek ayırt etmeksizin tüm halk katledilmiştir. Bu zaptın ardından, Kit-Buka ve Köke İlğay, Hülegü ile hareket eden ana orduya katılarak Tus şehri üzerine yürümüşlerdir. Kit-Buka, 1255 yılında Hülegü'nün bölgeye ulaşmasına kadar birçok başarı elde etmiş, ancak İsmâîlîlere ait önemli kalelerden Gird-Kuh, Meymündiz ve Alâmut'un zaptı oldukça uzun sürmüştür.¹⁰ Bu sebeple Hülegü, 1256 yılında bölgeye vardığında ordusunu ikiye ayırmıştır. Sağ kolu (meymene) Buka Timur ve Köke İlğay'ı Mazenderan üzerinden; sol kolu (meysere)

⁷ Cüveynî 1999, s. 478-479, 489; Cüzcanî 1864, s. 423; Reşidüddin 1911, cilt II, 1911, s. 274; *Yuan Shi*, 1976, cilt III, s. 46; *Yuan-Shi* 1929, s. 306-315.

⁸ Cüveynî 1999, s. 489-493.

⁹ Reşidüddin, 1373, cilt II, s. 982.

¹⁰ Cüzcanî 1864, s. 430-432; İbnü'l-Fuvâti 1407, s. 157-158; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 34-35.

Teküder Oğul ve Kit-Buka'ı Simnan ve Hvar bölgesine göndermiş, kendisi ise seçkin askerleriyle merkezden harekete geçmiştir. Dönemin İsmailî lideri Hürşah'a defalarca elçi gönderilmiş, ancak her defasında elçiler elleri boş dönmüştür. Bunun üzerine Hülegü, ordusunun Meymündiz önünde toplanmasını emretmiştir. Kış mevsiminin bastırması nedeniyle ordunun zorluk çektiği bu dönemde, bazı emirler erzak ve hayvan yemi temininin zor olduğunu ileri sürerek kuşatmaya ara verilmesini ve yazın tekrar dönülmesini önermiştir. Ancak Kit-Buka başta olmak üzere, Buka Timur ve Seyfeddin Bitikçi, kuşatmanın sürdürülmesi gerektiği konusunda ısrar etmişlerdir. Hülegü, Kit-Buka'nın tecrübesine güvenerek kuşatmaya devam etme kararı almıştır. Kale önünde konuşlandırılan geniş Moğol ordusunun görüntüsü, Hürşah'ı dehşete düşürmüş ve o da yanına alabildiği kadar mücevher ve mal alarak Hülegü'nün huzuruna çıkmıştır. Ardından Hürşah'ın emriyle, Kuhistan, Rudbar ve Kumisteli gibi birçok kalenin emirleri kayıtsız şartsız itaatlerini sunmuşlardır. Hürşah'ın Meymündiz'den inerek itaatini sunmasının ardından, Alâmut Kalesi de Moğolların eline geçmiştir. Moğol askerleri, kale halkını sayım bahanesiyle dışarı çıkartıp, zanaatkârlar dışında kalan tüm halkı katletmişlerdir.¹¹ Ancak Gird-Kuh ve Lemser kalelerinin zaptı, Hülegü'nün halefi Abâkâ (1265-1282) dönemine kadar mümkün olmamıştır.¹²

Hürşah, Möngke Han'a gönderilmişse de Han tarafından geri çevrildiği sırada yolda öldürülmüştür. Kit-Buka'ya döndüğümüzde, İran'ın zaptı sırasında birçok kaleyi ele geçirerek Hülegü'nün 1255 yılında bölgeye ulaşmasına büyük kolaylık sağlamakla kalmamış, Meymündiz ve Alâmut kalelerinin zaptı ve İsmailîlerin bölgedeki hâkimiyetine son verilmesi sürecinde de kritik roller üstlenmiştir. Bu olaylar, Kit-Buka'nın İran'daki başarılarının, onun tecrübeli bir komutan olduğunu ortaya koymakla birlikte, Bağdat kuşatmasında ordunun en büyük komutanı sıfatıyla hareket ettiğini göstermesi açısından da dikkat çekicidir.¹³

İsmailî kalelerinin zaptından sonra, Moğol ordusu yönünü İslam dünyasının merkezi kabul edilen Bağdat'a çevirmiştir. 1250'lerin sonlarında Abbasi Halifesi el-Müsta'sım-Billâh (1242-1258) zayıf bir siyasî irade sergilemekteydi. Kaynaklar, özellikle vezir İbnü'l-Alkamî'nin Halifeye duyduğu husumet nedeniyle Hülegü'ye Bağdat üzerine

¹¹ Cüzcanî 1864, s. 430-433; İbnü'l-Fuvâtî 1407, s. 157-159; İbnü'l-Amîd tz, s. 39; İbn Vasil 2004, cilt VI, s. 212-216; Ebu Şâme 1974, s. 197-199; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 35-40; Baybars el-Mansûrî 1987, s. 41; İbnü'l-Cezerî 1988, s. 244-245; Yunîni 1955, cilt I, s. 85-89; Reşîdüddîn tz, cilt I, s. 267-299; Hayton 1869, s. 169-170; Vardan 1937, s. 232; Aknerli Grigor 1954, s. 28-29; Kiragos tz, s. 82-84; Jean Dardel 1869, s. 12; Orbélian 1864, s. 227; Samuel d'Ani 1869, s. 461; Mhithar 1869, s. 107; Ebu'l-Farac 1999, cilt II, s. 568-570; Aksarayî 2000, s. 44-45; Zehebî 1997, cilt XLVIII, s. 33-39; Zehebî 1999, cilt II, s. 159; İbn Münşî tz, cilt Vr.14a; Yafî'î 1997, cilt IV, s. 105-106; İbnü'd-Devadarî 1960, cilt VIII, s. 34-37; İbn Dokmak 1999, s. 238-240; Ebu'l-Fidâ 1997, cilt II, s. 302-303; İbnü'l-Verdî 1996, cilt II, s. 189-192; İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 361-367; Kalkaşendî 1914, cilt IV, s. 309; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 380-383; Benâketî 1348, s. 417-418; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 434; Makrizî 1956, cilt I, s. 409-410; el-Aynî 1987, cilt I, s. 167-172; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 48-60.

¹² Güneş 2023, s. 106-108.

¹³ Cüzcanî 1864, s. 433; Cüveynî 1999, s. 498-512; Vassâf 1401, cit I, s. 49-50.

sefer düzenlemeye teşvik ettiğini bildirir.¹⁴ Moğol tehdidi karşısında Halife başlangıçta itaat etmeyi düşünmüş, ancak çevresinin etkisiyle bu karardan vazgeçerek Moğol elçilerinin taleplerini reddetmiştir. Bunun üzerine Hülegü 1257 ilkbaharında sefer kararı almış ve çeşitli kollardan Irak'a ilerleyen Moğol birlikleri bölgedeki yerleşimleri tahrip ederek Bağdat'a yaklaşmıştır. Takip eden süreçte Abbasi kuvvetleri ilk çarpışmalarda kısmi başarı elde etseler de Moğolların sahte ricat taktikleri sonucunda ağır bir mağlubiyete uğramışlardır. Ocak 1258'de Bağdat kuşatma altına alınmış; mancınık ateşiyle surların doğu kesiminin yıkılması üzerine şehir savunması çökmüştür. Halifenin teslim olmasına rağmen maiyeti katledilmiş, Hülâgû saraya girerek ganimetlere el koymuştur.¹⁵

Yaklaşık kırk gün süren yağma sırasında çok sayıda sakin öldürülmüş; dönemin kaynakları Müslüman nüfusun kitlesel şekilde katledildiğini, Hristiyanlara ise dokunulmadığını aktarmaktadır. 1258 yılında girilen Bağdad muhasarası ve bilahare şehrin zapt edilerek Halife katledilmiştir¹⁶. İsmailî kalelerinin zaptı gibi burada da Kit-Buka'nın muhasaranın tüm safhalarında yer aldığı ve Moğol ordusunun Irak üzerinde hareket ettiği esnada da ordunun sol kanadının komutanlığını üstlendiğini söylemek gerekir¹⁷ ki aslında üstlendiği bu önemli görevlendirmeler onun ümera içerisinde Hülegü'nün en çok güvendiği komutan olduğunu göstermektedir.

Hülegü'nün İran'ı hakimiyet altına aldıktan sonra, Bağdat üzerine yürümeden önce çevre bölgelerde bağımsız bir şekilde yönetim kuran bazı yerel idarelere haber göndererek itaat etmelerini istediği bilinmektedir. Bu yerel yöneticilerden ilki, Halife ile mücadele içinde olan ve Derteng ile çevresini elinde tutan Hüsameddin Akke idi. Hülegü, ona elçiler göndererek kendi tarafına geçmesini talep etmiştir. Ancak Hüsameddin Akke, bu teklifin ardından Halife'ye haber göndererek, eğer destek verilirse Türkmenler ve Kürtlerden oluşan yüz bin kişilik bir ordu ile Moğolları durdurabileceğini söylemiştir. Bu haber bir şekilde Hülegü'nün kulağına gidince, Hülegü, Kit-Buka'yı 30 bin kişilik bir ordunun başına geçirerek Hüsameddin Akke'nin üzerine göndermiştir. Kit-Buka, Hüsameddin Akke'nin elindeki tüm kaleleri teslim etmesini talep istemiştir. Bu talep üzerine Hüsameddin Akke, oğlu Sa'd'e ait olanı dışında tüm kaleleri yıkmak zorunda kalmıştır. Aslında bu bölge, Bağdat yolu üzerinde stratejik bir noktada bulunmaktaydı.

¹⁴ Vassâf 1401, cit I, s. 50-51; İbnü'l-Fuvâtî 1407, s.154; Zehebî 1997, cilt XLVIII, s.32; İbn Dokmak 199, s.234

¹⁵ Cüzcanî 1864, s. 433; İbnü'l-Fuvâtî 1407, s. 158-159; Reşidüddin tz, cilt I, s. 299; Vassâf 1401, cit I, s. 51-76; Ebu'l-Fidâ 1997, cilt II, s. 302-303; Benâketî 1348, s. 417-418; Makrizî 1956, cilt I, s. 409-410.

¹⁶ Cüzcanî 1864, s. 433; İbnü'l-Fuvâtî 1407, s. 158-159; İbn Vasıl 2004, cilt VI, s. 215-216; Ebu Şâme 1974, s. 198-199; İbnü'l-Cezerî 1988, s. 245; Yunîni 1955, cilt I, s. 87-89; Reşidüddin tz, cilt I, s. 299; Vassâf 1401, cit I, s. 51-76; Ebu'l-Fidâ 1997, cilt II, s. 302-303; İbnü'l-Verdî 1996, cilt II, s. 189-192; İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 361-367; Kalkaşendî 1914, cilt IV, s. 309; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 380-383; Benâketî 1348, s. 417-418; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 434; Makrizî 1956, cilt I, s. 409-410; el-Aynî 1987, cilt I, s. 167-172; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 48-60; Özdemir, 2018, s. 262.

¹⁷ Reşidüddin tz, cilt I, s. 281-282; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 36.

Bu nedenle, kalelerin yıkılmasını Moğollar adına, muhtemel Kürt ve Türkmen saldırılarına karşı alınmış bir önlem olarak değerlendirmek gerekir.¹⁸

Bağdad seferi sırasında Kit-Buka, Kudusun ve İlgay ile sol cenahtan Luristan üzerinden harekete geçmişlerdir. Buradaki meskûn Kürtler katledilmiştir.¹⁹ Özellikle Luristan bölgesinin zapt işinin Kit-Buka'nın kontrolünde olduğu görülmektedir ki bu görevi de başarılı bir şekilde neticelendirmiştir.²⁰ Kit-Buka, daha sonra Luristan bölgesinin zaptının ardından Hülegü'ye katılmıştır.²¹ Bağdat halkından silahlarını bırakıp kitleler halinde dışarı çıkanlar, Moğolların kılıçlarıyla katledilmiştir. Anlaşılan o ki, Halife de dışarı çıkarken Kit-Buka'nın bulunduğu Kalvazî Kapısı'ndan geçmiştir. Bu durum, söz konusu komutanın kuşatmanın en kritik cephesinde görev yaptığını göstermektedir.²² Kısa bir sürenin ardından 1258 yılında Bağdad alınmış ve Halife de katledilmiştir. Hülegü, Bağdad'ın zaptından yaklaşık bir yıl sonra Suriye seferine çıkmıştır.

3. Kit-Buka Suriye'de

Kit-Buka, tıpkı Bağdad seferi gibi Suriye seferinde de yezek (öncü) birliğinin başına verilmiştir. Hülegü'nün Suriye'ye girdiği vakit, bölgenin önemli bir kısmı Eyyûbilerin Suriye kolunun hâkimiyetindeydi.²³ O dönemde tahtta Sultan el-Meliku'n-Nâsır (1236-1260) oturmaktaydı. Moğol tehlikesini geç de olsa anlayan Sultan, derhal kurmaylarını toplayıp düşman ile yapılması gerekenleri istişare etmiştir. Necmeddin Emir Hacib ve Zeyneddin el-Hafizî gibi ileri gelen komutanlar, Moğollar önünde durmanın imkânsız olacağından, en iyisi onlara koşulsuz teslim olunması gerektiğini söylemişlerdir. O sırada mecliste hazır bulunan Baybars ve Kalavun gibi komutanlar ise buna şiddetle karşı çıkıp Moğolları yenebilecek güçte olduklarını, en iyi yolun da savaşmak olduğunu teklif etmişlerdir. Fakat el-Meliku'n-Nâsır, buna yanaşmayıp kendini zevk ve sefaya vermiştir. Bu durum, Baybars gibi emirlerin zoruna gittiğinden Sultan'a bir suikast düzenlemeye yeltenmişlerse de el-Meliku'n-Nâsır'ın kardeşi el-Meliku'z-Zahir'in uyarısı üzerine hayatını kurtarıp, Dimaşk'a gitmiştir. Şehrin naibi Cemâleddin b. Yağmûr, onun Berze'ye²⁴ gitmesinin daha uygun olacağını tavsiye edince o da buraya kaçmıştır.²⁵ Sultan'a yapılacak suikast açığa çıkınca, Baybars ve Kalâvûn ise Mısır'ın yolunu tutmuşlardır.²⁶

¹⁸ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1005-1106.

¹⁹ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1008.

²⁰ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1011.

²¹ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1012; Türkçe terc., 2013, s. 42.

²² Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1016; Türkçe terc., 2013, s. 45.

²³ Güneş 2021b, s. 790-804.

²⁴ Dimaşk yakınlarında küçük bir yerleşim yeridir. Bkz: İbn Hurdazbih 1889, s. 119-121, 213, 246; Herevî 2002, s. 20-21; Yakut el-Hamavî 1977, cilt I, s. 382-383

²⁵ İbn Abdüzzahir 1976, s. 61; İbnü'l-Furât 1961, s. 56; İbn Dokmak 1999, s. 256; İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 248; el-Aynî 1987, cilt I, s. 219; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 72-74

²⁶ İbn Abdüzzahir 1976, s. 61-62; İbnü'l-Cezerî 1988, s. 255-256; İbnü'l-Furât 1961, s. 57; İbn Dokmak 1999, s. 257; Makrizî 1956, cilt I, s. 422; el-Aynî 1987, cilt I, s. 219; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 73-74; Yuvalı, 1994, s. 89-91

Hülegü, 1259 yılının sonlarına doğru Harran'ı ele geçirmiştir. Ardından kalabalık bir orduyu Bire (Birecik) üzerine göndermiş ve şehri teslim alınmasını sağlamıştır. Bire'nin zaptı ile Fırat'ın da kapıları sonuna kadar açıldığından, Fırat Nehri geçilip Halep önlerine gelene kadar herhangi bir mukavemetle karşılaşmamışlardır. Kit-Buka ise Halep üzerine bizzat kendi maiyetindeki ordu ile ilk kendisi vasıl olmuştur. Hülegü, birkaç defa elçi gönderip şehrin teslim olmasını istediye de bir netice alamamıştır.²⁷ Arap kaynaklarına göre buranın naibi el-Meliku'l-Muazzam Turanşâh, bu isteği reddederek şehri sonuna kadar koruyacaklarının haberini göndermiştir. Hülegü, bu sebeple kale etrafında hendek kazdırarak şehri kuşatmış ve şehir dört bir yandan ablukaya alırken (Ocak 1260) şehrin kalenin dört bir yanını kuşatan hendeklerin yanına kalın duvarlar inşa ettirmiştir. Şehrin o dönemdeki dört kapısından olan Babü'r-Rum kapısının önüne Kit-Buka konuşlanırken, diğer kapıları olan Babü'l-Yahuda kapısının önüne Urugtu Noyan, Babü'l-Dımaşk'ın önüne de Suncak Noyan mevzilenmiştir. Hülegü de Babü'l-Antakya önüne konmuştur. Daha sonra tüm askerler, Babü'l-Irak'a saldırmışlardır.²⁸ Şehir önünde kanlı çatışmaların ardından nihayetinde Moğollar galip çıkıp suru işgal etmişlerdir.²⁹ Bunu Harim'in zaptı izlemiştir.³⁰ Daha sonra Hama halkı da Moğollara elçi gönderip itaat etmek istediklerini bildirince Hülegü, bunu kabul ettiği gibi canlarını da bağışlamıştır.³¹ Anlaşılan o ki Halep'in başına gelenler, bölgedeki diğer önemli şehirlerinin halkını dehşete düşürmüş olmalıdır. Nitekim Hama'dan sonra Dımaşk'ın halkı da elçi gönderip teslim olmak istemişlerdir. Haras'ta bulunan Hülegü, bu durum üzerine birkaç adamını gönderip şehri teslim almıştır.³²

²⁷ İbn Vasil 2004, cilt VI, s. 265-266; İbnü'l-Amîd tz, s. 53-54; İbn Şeddad 1978, cilt III/II, s. 561; Ebu'l-Fedâil 1910, cilt I, s. 71; Yûnînî 1955, cilt I, s. 375-377; Ebu'l-Farac 1999, cilt II, s. 574; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 199; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 384; Reşîdüddîn, tz, cilt I, s. 305-308; İbn Kesîr 1997, cilt XIII, s. 386; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 435; Makrizî 1956, cilt I, s. 420; İbn Tağrıberdî 1963, cilt VII, s. 74; İbn Sibât 1993, cilt I, 371; el-Diyarbakri tz, cilt II, s. 322

²⁸ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1025-1026.

²⁹ İbn Vasil 2004, cilt VI, s. 268-269,273; İbnü'l-Amîd tz, s. 54; Ebu'l-Fedâil 1910, cilt I, s. 71; İbn Şeddad 1978, cilt III/II, s. 561; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 48-49; Ebu Şâme 1974, s. 203; Jean d'Outremeus, 1867, cilt V, s. 335-336; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 202; İbn Dokmak 1999, s. 259; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 387; İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 386; Yafi'î 1997, cilt IV, s. 113; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 435; Makrizî 1956, cilt I, s. 422; el-Aynî 1987, cilt I, s. 231; İbn Sibât 1993, cilt I, 372; Benâketî 1348, s. 421; Mirhând 1375, cilt V, s. 259; Hândmir 1362, cilt III, s. 98.

³⁰ Baybars el-Mansûrî 1998, s. 49-50; Ebu'l-Farac 1999, cilt II, s. 575; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 202; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 46; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 387; İbn Kesîr 1995, cilt XIII, s. 386; Hândmir 1362, cilt III, s. 97

³¹ İbnü'l-Amîd tz, s. 50; Ebu'l-Fedâil 1910, cilt I, s. 71; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 213; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 388; Benâketî 1348, s. 421-422; Mirhând 1375, cilt V, s. 259; Hândmir 1362, cilt III,98-99

³² İbn Vasil 2004, cilt VI, s. 275; Yûnînî 1955, cilt I, s. 351-352; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 50; Ebu Şâme 1974, s. 204; İbnü'l-Cezerî 1988, s. 257; İbnü'l-Furât 1961, s. 58; İbn Sibât 1993, cilt I, s. 388-389; Hayton 1869, s. 172; *Annales Terre Sainte* 1884, s. 449; Orbèlian 1864, s. 227; Jean d'Outremeus 1867, cilt V, s. 339; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 46-47; İbn Kesîr 1997,

Moğollar için gelişmelerin yaşandığı bir süreçte, seferin seyrini tümü ile değiştiren bir hadise yaşanmıştır: Çıktığı Çin seferi sırasında Möngke Han ölmüştür. Böyle bir hadisede eski Moğol adetleri, Hülegü'ye seferi yarıda bırakıp dönmesini emrediyordu. O da buna uyup Suruc ve Ahlat üzerinden İran'a dönmüştür.³³ Ayrıca o sırada Moğollara direnen Mardin'i almak için Kit-Buka'ya emir vermiştir.³⁴ Fakat Kit-Buka'ya Halep vekilliği³⁵ dışında Suriye'yi muhafaza etmek için 10.000 kişilik bir ordu bırakmıştır. Bunlar Smith'in de belirttiği gibi³⁶ Kit-Buka'nın daimî olarak emrinde olan birliklerdi ve diğer komutanlar kendilerine bağlı olduğu askerlerle birlikte Hülegü ile dönmüşlerdi. Bu suretle Kit-Buka, ilk olarak Mardin üzerine yürümüştür. O dönemde Mardin'i elinde tutan Artuklu hükümdarı Melikü's-Salih'in (1240-1249) ölmesi üzerine yerine geçen oğlu Kara Aslan, şehri kısa süre sonra Moğollara teslim etmiştir. Bu hadise Kit-Buka'nın bir diğer önemli başarısı olmuştur. Fakat Dımaşk'ta yaşanan bazı taşkınlıklar yüzünden şehre girmek istemişler de Moğol askerlerinin olası bir yağma ihtimaline karşı şehir halkı bunlara kapıları kapatmışlardır. Moğollar, burada fazla durmayıp Filistin'e doğru at sürmüşlerdir. Çünkü Eyyûbî hükümdarı el-Meliku'n-Nâsir'in bölgede olduğu haberi dillendirildiğinden onu bulmak için yeni bir sefere girişmişlerdir. Bu seferde bölgenin önemli şehirlerinden Nablus muhasara edilerek ele geçirilmiştir.³⁷ Bunu bölgedeki küçük yerleşim yerlerinden Havran, Salt, Birketü'z-Ziza, Beytü'l-Cibril, Kudüs ve Gazze'nin zaptı izlemiştir. Moğollar buradan topladıkları esir ve ganimeti getirip Dımaşk'ta satmışlardır. Lakin Dımaşk'a geldikleri sırada Bedreddin Kızıl ile Cemâleddin el-Seyrafi önderliğindeki halk ayaklanarak Moğolları şehirden sürmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine Kit-Buka, derhal askerleri toplayıp kaleyi dört bir yandan muhasara etmiştir. Şehir direnememiş ve bu nedenle Moğollar tekrar kontrolü ele geçirmişlerdir (5 Mayıs 1260). Dımaşk'taki isyan sırasında kaçan bazı askerler o sırada Baalebek şehrine kaçmışlardı. Moğollar daha sonra burayı da ele geçirip halkın önemli bir kısmını katletmişlerdir.³⁸ Sultan el-Meliku'n-Nâsir ise Mısır'a gitmek istemiştir. Fakat Sultan'ın teberdarı Hüseyin el-Kürdî, Kit-Buka'nın huzuruna çıkıp kendisine Hıdıru'l-Havlan'ı vermesi karşılığında el-Meliku'n-Nâsir'in saklandığı yeri kendilerine söylebileceğini bildirmiştir. Kit-Buka, bunu kabul edip ani bir baskınla el-Meliku'n-Nâsir'i gizlendiği yerde bulmuştur. Daha sonra Kit-Buka, kendilerine uzun bir süredir direnen Aclun Kalesi önüne gelerek kale içinde bulunan askerlere el-Meliku'n-Nâsir'i gösterip adeta onlara

cilt XIII, s. 387-388; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 436; Makrizî 1956, cilt I, s. 426; el-Aynî 1987, cilt I, s. 240; Benâketî 1348, s. 422; Mirhând 1375, cilt V, s. 259; Hândmir 1362, cilt III, s. 99.

³³ Ebu Şâme 1974, s. 205; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 390

³⁴ İbn Vasil 2004, cilt VI, s. 274; Baybars el-Mansurî 1987, s. 84; Ebu'l-Farac 1999, cilt II, s. 575; Hayton 1869, s. 172-173; Makrizî 1956, cilt I, s. 427.

³⁵ Karatay el-İzzî 2005, s. 100.

³⁶ Smith 1984, s. 311.

³⁷ İbnü'l-Amîd tz, s. 53; Ebu Şâme 1974, s. 205; Baybars el-Mansurî 1987, s. 84; Ebu'l-Farac 1999, cilt II, s. 575; İbn Dokmak 1999, s. 260; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 390; İbn Haldûn 2006, cilt V, s. 435.

³⁸ Ebu Şâme 1974, s. 205-206; Yünîni 1955, cilt I, s. 351-358; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 202-213; İbn Dokmak 1999, s. 260; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 70-80; İbn Kesîr 1997, cilt XIII, s. 220-227; Makrizî 1956, cilt I, s. 424-433; Amitai 1987, s. 237; Jackson 2005, s. 116.

gözdağı vermiştir. Kale mecburen teslim olunca, Busra ve Subeyda kalelerinin de teslimi için fazla zamana ihtiyaç olmamıştır.³⁹

Melikü'n-Nasır'ın Mısır'a kaçmaktan başka bir seçeneği kalmamış, o da bunu yapmıştır. Fakat bu yol, sadece onun değil Moğol vahşetinden kaçan bölgedeki diğer insanların da Mısır'a doğru yol aldığı güzergâhdı. Bu sebeple Moğollar, onu yakalayalım derken, Müslüman ve Hristiyan ayırmaksızın önlerine geçen herkesi öldürmeleri de Haçlıları ürkütmüş olmalıdır. 1260 yılının ortalarında ise Sidon ve Bellifortis'te yaşayan Hristiyanlar, Müslümanlara saldırıp hem kendilerine hem hayvanlarına zarar verdikten sonra geri dönerken Kit-Buka'nın akrabalarından biri, yağmaladıkları hayvan ve eşyaları bırakmaları için peşlerine düşmüşlerdi. Fakat bunlar Hristiyanlar tarafından öldürülmüşlerdir. Akrabasının öldürüldüğünü duyan Kit-Buka, derhal Sidon üzerine yürümüş ve şehri kuşatma altına alarak kalede bulunan tüm Hristiyanlar katledilmiştir. Şehir ise ateşe verildiği gibi surların bir kısmı bizzat Kit-Buka'nın emriyle yıktırılmıştır.

⁴⁰ Hayton'un çarpıcı cümlelerle anlattığı bu hadise, bölgedeki Moğol ve Haçlı ilişkilerini doğrudan değiştirmiştir. Özcan'ın da belirttiği üzere bu hadise Julian adında bir Haçlı kontunun iktisadî nedenlerle gerçekleştirmiştir.⁴¹ Fakat Sidon üzerine yapılan bu sefer, Haçlılarla olan ilişkileri tümü ile değiştirmeye yetmediğini bilmek gerekir. Çünkü Kit-Buka, Safed'e geldiği bir sırada Haçlılar onu merasimle karşılayıp, Moğolların bir hayli önem verdikleri çadırda ağırlamışlardı. Bu da aralarında bir anlaşma zemininin yaratılmaya çalışıldığını göstermektedir. Yine Özcan'ın da üzerinde durduğu gibi, Hayton'un eserinde Kit-Buka'nın özellikle Haçlılara karşı şefkatli davrandığı kayıtlıysa da o vakit Sidon'da olanlar, iki taraf arasında tek olumsuz hadise olarak kalmış gibi gözükmemektedir. Zaten Moğolların bu seferinin doğrudan Haçlılar üzerine değil de Müslümanlar üzerine yapıldığı malumdur. O vakit Haçlıların başına gelen felaketi, tümü ile oldu bitti şeklinde ve önceden planlanmamış bir hadise olarak görmek gerekir.⁴²

Bölgedeki hadiseler anlatılırken, Kudüs'ün de Moğolların eline geçtiğinden bahsedilmişti. O dönemde Müslümanların elinde olan Kudüs'ün yağmalanmış olması, daha önce bölgede ilk defa Moğollarla karşılaşan Haçlıları bir hayli ürkütmüş olmalıdır. Hülegü, bu durumu kontrol altına almak için harekete geçmiş ve Kit-Buka'nın bu eylemini, emrine uymayan askerlerin gerçekleştirdiği bir sefer olarak göstermeye çalışmıştır. Bununla birlikte, Kit-Buka'nın görevinin Suriye'yi korumak olduğu bilinmesine rağmen neden Gazze ve Kudüs'ü içine alan bir sefere girişmek zorunda kaldığı sorusu meşru bir şekilde gündeme gelmektedir. Aslında, Kit-Buka burada bir muhafaza birliğini yönetiyordu ve yeni bir sefere girişmek için ne Hülegü'den bir emir almıştı ne de elindeki kuvvetlerle büyük bir sefere çıkması mümkün görünüyordu. Ancak bölgedeki kazanımlarını muhafaza etmek ve bu toprakları meşru kılmak için Eyyübîlerin itaatini sağlamak gerekiyordu. Bunun da yolu, Melikü'n-Nasır'ın yakalanmasından

³⁹ İbnü'l-Amîd tz, s. 53; Ebu Şâme 1974, s. 203-204; Yûnîni 1955, cilt I, s. 357-358; İbn Dokmak 1999, s. 260; Vardan 1937, s. 233; Nuveyrî 1990, cilt XXVII, s. 389; Şafî el-Askalânî, 1996, s. 371; Zehebi 1997, cilt XLVIII, s. 63; Makrizî 1956, cilt I, s. 424

⁴⁰ Hayton 2015, s. 117-118.

⁴¹ Özcan 2021, s. 11; Venegoni 2007, s. 39.

⁴² Özcan 2021, s. 11-12.

geçiyordu. Çünkü toprakların gerçek sahibi olmak için, halkın meşru saydığı sultanın ya saf dışı bırakılması ya da boyun eğdiğini göstermesi zorunluydu. Kaynaklarda bu konuda doğrudan bir kayıt bulunmamakla birlikte, Hülegü'nün Melikü'n-Nasır'ı yakalaması için Kit-Buka'ya ilave bir görev vermiş olma ihtimali vardır. Bu sebeple Kit-Buka, Hülegü bölgeden ayrılır ayrılmaz, ilk iş olarak Melikü'n-Nasır'ı bulmak için güneye bir sefer düzenlemiştir. Ancak bu sefer, amacından saparak bambaşka bir yöne evrilmiş ve Haçlı kalelerinin de tahrip edilmesine yol açmıştır. Bu durum, Moğollara karşı nasıl bir politika izlemeleri gerektiğini kestiremeyen Haçlıları dehşete düşürmüştür. Sonuçları ne olursa olsun, Kit-Buka'nın bu seferi tamamen Eyyûbî sultanını yakalamak amacıyla yapılmıştı ve Haçlılara zarar vermek bu seferin planları arasında yer almıyordu. Dolayısıyla, Haçlılara verilen zarar bir yan etki olarak değerlendirilse de Melikü'n-Nasır'ı yakalamak adına düzenlenen bu harekâtın Hülegü'nün emri doğrultusunda gerçekleştirildiğine şüphe yoktur. Ancak Haçlılar açısından bakıldığında durumun gerçekten böyle görünmediği anlaşılmaktadır.⁴³

Aslında, Kit-Buka'nın Kudüs'ü de içine alacak şekilde geniş bir alanda gerçekleştirdiği sefer, tıpkı Cengiz Han döneminde Cebe ve Sübüdey'in Harezmşah hükümdarı Alâeddin Muhammed'i takip ederek İran'ın batı kısımlarına ya da Celaeddin Harezmşah'ın peşinden el-Cezire'ye kadar seferi genişletmeleri gibi, tamamen harekâtın nihai hedefini gidebildiği yere kadar kovalamak amacıyla yapılan stratejik bir hamleden başka bir şey değildir. Bu bağlamda, Kit-Buka'nın seferini bu denli uzak mesafelere kadar genişletmiş olması ne itaatsizlik ne de emre uymama olarak yorumlanmalıdır. Ancak, Hayton'a göre bu olay sebebiyle Haçlılar, Moğollara olan güvenlerini yitirmeye başlamışlardır.⁴⁴ Aslında Kit-Buka'nın Suriye'de muhafaza birliğinin başında beklemekle görevlendirilmesi, Hülegü'nün tekrar geri geleceği anlamına geliyordu. Ayrıca Moğollarda bu tür seferlerin amacı, bölgedeki yönetimleri kendilerine bağladıktan sonra buraya bir askerî vali (şahne) atamak olduğundan, Moğol ordusunun uzun süre burada kalmayacağını bir göstergesiydi. Dolayısıyla Suriye, belki de Mısır, İlhanlılara tabi olacak, ancak Eyyûbîler veya Memlûkler tarafından yönetilecekti. Ancak tarih farklı bir yönde ilerlemiş ve Suriye, İlhanlıların başarısız olduğu cephelerin başında yer almıştır. Nitekim Hülegü'den sonra Abâkâ ve Gazan dönemlerinde gerçekleştirilen büyük çaplı askerî harekâtlar bile bu sonucu değiştirememiştir.

4. Kit-Buka'nın Katledildiği Ayn-ı Calût Savaşına Giden Süreç

Hülegü Suriye'den dönerken, Filistin ve Şam bölgesi artık Moğolların eline geçmişti. Sıranın Memlûklerin kontrolündeki Mısır'a geleceği muhakkaktı. Ancak Kit-Buka, Hülegü'den Mısır'ın zaptına dair bir emir almadığına göre, elbette böyle bir harekâta girişemezdi. Hülegü ise geri dönüşü sırasında Mısır'a bir elçi göndermişti.⁴⁵ Elçilerin elinde Mısır yönetiminin derhal teslim olmasını isteyen bir mektup

⁴³ Ebu Şâme 1974, s. 205-206; Yûnîni 1955, cilt I, s. 351-358; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 202-213; Makrizî 1956, cilt I, s. 424-433

⁴⁴ Hayton 2015, s. 118.

⁴⁵ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1031.

bulunuyordu.⁴⁶ Lakin bunların tümü Memlûk Sultanı Kutuz'un (1259-1260) emriyle öldürüldü gibi Moğollar üzerine yürüme kararı alınmıştır.⁴⁷ Bu münasebetle 26 Temmuz 1260 tarihinde Memlûk askerleri ile Nâsîrîler, Şehrazur Kürt askerleri, Hama'nın eski hâkimi el-Melûkû'l-Mansur, Musul hükümdarı el-Meliku's-Said b. Bedreddin Lu'lu' gibi başka kuvvetler de orduya iştirak ettiler.⁴⁸ Kit-Buka ise Memlûklerin üzerlerine geldiğini Bika'da ikamet ettiği bir sırada öğrenebilmişti. Derhal komutanlarını çağırarak elinde yeterli kuvvet olmadığından askerlere danışarak nasıl bir strateji uyulacaklarını sormuştur. Kit-Buka, emirlerle yaptığı istişareden sonra ordusunun başına geçerek Memlûklere doğru harekete geçmeden önce Baydara komutasında öncü bir birliği yola çıkartmıştır. Kendisi de daha sonra Ayn-ı Calût'ta⁴⁹ Memlûklerin gelişini beklemiştir.⁵⁰ Reşîdüddîn, Baydara'nın Memlûklerin ilerlediğini görünce Oğul Bek adında bir askerî haber vermesi için Kit-Buka'ya gönderdiğini yazmaktadır.⁵¹

Memlûk ordusunun öncü birliğini ise Baybars yönetmekteydi.⁵² Bunlar Gazze'ye vardıklarında bir anda Baydara da geri dönüp Memlûklerin Gazze'ye vardıklarını Kit-Buka'ya haber etmiştir. Memlûkler, kısa bir süre Gazze'de bekledikten sonra Haçlıların elindeki Akka önlerine gelmişlerdi. Sultan Kutuz, burada Haçlılarla bir araya gelip birbirlerine karşı düşmanca davranmayacakları hususunda güvence verdikten sonra yoluna devam etmiştir. Bazı kaynaklar, bu sırada Haçlıların Memlûklerle aynı safhada savaşmak konusunda bir teklifte bulundukları, Sultan Kutuz'un ise bunu nazikçe geri çevirdiğini rivayet ederler.⁵³ Önden hareket eden Baybars, Beysan'a ulaştığında Moğolların Ayn-ı Calût'ta mevzi aldıklarını görmüştür. Bunun üzerine, Sultan'a bir askerle haber göndererek düşmana birkaç taarruz düzenlemiş ve Moğolların öncü birliğini kısa çatışmalarla oyalayıp zaman kazanmaya çalışmıştır. Kısa bir süre sonra Sultan Kutuz'un komutasındaki Memlûk ana kuvveti Ayn-ı Calût'a ulaşarak savaş düzenine geçmiştir.⁵⁴ Savaş, Kit-Buka'nın komutasındaki Moğol ordusunun şiddetli bir hücumu ile başlamıştır. İlk taarruz o kadar etkili olmuştur ki Memlûk ordusunun sol kanadı kısa

⁴⁶ Mektubun muhtevası için bk. İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 47-48; Makrizî 1956, cilt I, s. 427-428; İbn Dokmak 1999, s. 261-262; Kalkaşendî 1914, cilt VIII, s. 64-65; İbnü'l-İyas 1982, cilt I, s. 304-305

⁴⁷ Kalkaşendî 1914, cilt VIII, s. 64; Makrizî 1956, cilt I, s. 423.

⁴⁸ Baybars el-Mansûrî 1998, s. 50; Baybars el-Mansûrî 1987, s. 43; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 48; İbn Kesîr 1995, cilt VIII, s. 227,251; Makrizî 1956, cilt I, s. 430; el-Aynî 1987, cilt I, s. 330; İbnü'l-İyas 1982, cilt I, s. 304-305;

⁴⁹ Filistin'e bağlı Beysan ile Nablus arasında bir mevkidedir. Bk.: Yakut el-Hamavî 1977, cilt IV, s. 117.

⁵⁰ Baybars el-Mansûrî 1998, s. 51; İbn Dokmak 1999, s. 263; Makrizî 1956, cilt I, s. 431-433; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 80.

⁵¹ Reşîdüddîn 1373, cilt II, s. 1028-1029.

⁵² İbn Abdüzzahir 1976, s. 63; Reşîdüddîn tz, cilt I, s. 317; İbn Dokmak 1999, s. 262; Makrizî 1956, cilt I, s. 430-431; İbn Tagrıberdî 1963, cilt VII, s. 79-80

⁵³ İbn Abdüzzahir 1976, s. 63; Yûnînî 1955, cilt I, s. 365; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 49; İbn Dokmak 1999, s. 262-263; Makrizî 1956, cilt I, s. 429-430.

⁵⁴ Baybars el-Mansûrî 1998, s. 51; Karatay el-İzzî 2005, s. 102-103; Makrizî 1956, cilt I, s. 429-431

sürede dağılmıştır. Bu hamle karşısında Sultan Kutuz, sahte ricat yaparak geri çekilmiş ve Moğollar saldırılarını artırmıştır. Ancak Sultan, yanına Baybars ve Emir Aktay'ı alarak ani bir dönüş yapmış ve Moğolların merkez kuvvetine saldırmıştır. Bu saldırı, Moğol ordusunun diğer kanatlarının da çökmesine sebep olmuş ve Moğol ordusu, Memlûk saldırılarına dayanamayarak yenilmiştir. Savaşta büyük bir gayretle çarpışan Kit-Buka, aldığı bir darbe sonucu atından düşerek yakalanmıştır. Savaşın yakınlarında bulunan bir sazlıkta saklanan Moğol askerleri ise Sultan Kutuz'un emriyle sazlığın ateşe verilmesi sonucu öldürülmüştür. Baydara ise kaçıp kurtulmaya çalışırken sığındığı bir dağda Baybars'ın saldırısıyla öldürülmüştür. Kit-Buka'nın oğlu ve eşi de dahil olmak üzere birçok kişi Memlûklerin eline esir olarak geçmiştir (3 Eylül 1260).⁵⁵

Ayn-ı Calût Savaşı, Kit-Buka'nın bilinen tek yenilgisidir. Bu savaşta yalnızca ordusunu değil, canını da kaybetmiştir. Moğol ordusunun Suriye bölgesindeki kazanımları ise sona ermiştir.⁵⁶ Reşidüddin, onun gayreti ve hamiyeti nedeniyle sağa sola saldırdığını, bazı askerlerin kaçmasını teşvik etmelerine rağmen Kit-Buka'nın bu önerilere kulak asmadığını nakleder. Ona göre Kit-Buka, *“Ölmekten kaçınılamaz. Şöhret ve onurla ölmek, zillet ve adilikle kaçmaktan daha iyidir”* demiştir.⁵⁷ Reşidüddin ayrıca, küçük büyük fark etmeksizin ordudan birinin Hülegü'nün huzuruna gidip, Kit-Buka'nın utanç içinde geri dönmek istemediğini, saldırı sırasında tatlı canını feda ettiğini ifade etmek istediğini belirtir. Bunun yanı sıra Moğol ordusunun yok olmasının İlhan'ı üzmemesi gerektiğini, askerlerin eşlerinin bir yıl boyunca yalnız kalmalarını ve kırsaklarının da bir yıl yavru doğuramamalarını farz etmesini, Hülegü'nün sağ olduğu müddetçe kaybedilen askerlerin ve atların yerine yenilerinin gelebileceğini, kendisi gibi kulların ise önemli olmadığını aktarmak istediğini ilave eder. Aynı müellife göre, Kit-Buka yakalandıktan sonra elleri bağlı bir şekilde Kutuz'un huzuruna getirilmiştir. Kutuz, ona hitaben, *“Ey adam! Haksız yere birçok kan döktün, yalanlarla birçok yiğit ve büyüğü mahvettin, kadim hanedanlıkları uydurma sözlerle yıktırdın. Nihayetinde tuzağa düştün”* diyerek özürlü dilemesini istemiştir. Kit-Buka ise şu yanıtı vermiştir: *“Siz emrederseniz öldürülürüm, ama bu sizin değil Tanrı'nın takdiridir. Bu hadise karşısında gururlanmamalısınız. Ölüm haberim ulaşınca efendim Hülegü, öfke içinde*

⁵⁵ İbn Vâsıl 2004, cilt VI, s. 290,292-293; İbnü'l-Amîd tz, s. 53-54; İbn Abdüzzahir 1976, s. 63-66; Yûnîni 1955, cilt I, s. 365-367; Ebu Şâme 1974, s. 20 7-209; Karatay el-İzzî 2005, s. 102-103; İbnü'l-Fuvâtî 1407, s. 166; İbnü'l-Furât 1961, s. 58-60; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 50-52; İbnü'd-Devadârî 1960, cilt VIII, s. 49-61; Ebu'l-Fedâil 1910, cilt I, s. 75; Reşidüddîn 1373, cilt II, s. 1031-1032; Ebu'l-Fidâ 1968, cilt III, s. 205; Zehebi 1997, cilt XLVIII, s. 60-62; İbn Dokmak 1999, s. 263-266; İbn Kesîr 1997, cilt XIII, s. 388-392; Yafi'i 1997, cilt IV, s. 113; Nuveyrî 1990, cilt XXIX, s. 474; İbn Sibât 1993, cilt I, s. 391; Kalkaşendî 1914,VIII, s. 430; Hayton 1869, s. 175; Vardan 1937, s. 234; Orbélian 1864, s. 227; Aknerli Grigor 1954, s. 36; Kiragos tz, s. 89; Karthlis Chovreba 1849, cilt I, s. 387-390; Mhithar s. 108; Jean d'Outremeus 1867, cilt V, s. 339; Makrizî 1956, cilt I, s. 430-431; el-Aynî 1987, cilt I, s. 243-244; İbn Tagrîberdî 1963, cilt VII, s. 77-81.

⁵⁶ Amitai 1996, s.26-48; Amitai 1987, s.236-255; Ziyâde 2003, s. 1-7; Eddè 1988, s. 226-240; Jackson 1980, s.481-513; Thorau 1985, s.236-241; Smith 1984, s.307-345; Aktan 1991, s. 187-188; Özbek 1991, s. 11-21; Grousset 1921; s.255-256.

⁵⁷ Reşidüddin 1373, cilt II, s. 1033.

Azerbaycan'dan Mısır'a kadar her yeri Moğol atlarının tırnaklarıyla ezip yok edecektir. Çünkü benim gibi 300 bin atlısı vardır. Benim eksikliğim hiçbir şeyi değiştirmez." Bunun üzerine Kutuz, Kit-Buka'nın başının vurulmasını emretmiştir.⁵⁸ Reşidüddîn, Kit-Buka'nın ölüm haberinin Hülegü'ye ulaştığında, onun derin bir üzüntü duyduğunu ve rivayete göre şöyle dediğini aktarır: *"Ölüm karşısında böylesine iyilik düşünen ve kulluğunu ifade eden birini daha nerede bulabilirim?"* Hülegü'nün ayrıca, Kit-Buka'nın çoluk çocuğuna izzet ve ikramda bulunduğu da nakledilmiştir.⁵⁹ Reşidüddîn'in bu kayıtları esas alındığında Hülegü, bu habere çok üzüldüğü ortada olmasına rağmen, Melikü'n-Nasır'ı yanlış istihabarât vermesi yüzünden öldürüldüğü hadise dışında onun intikamını alacağına dair herhangi bir kaydı vermemiş olması ise ilginçtir. Lakin Memlük kaynaklarına göre Ayn-ı Calût'tan kısa bir süre sonra tam teşekküllü bir orduyu Halep üzerine göndermişse de bunların akıbeti de diğerleri gibi olmuştur.

5. Kit-Buka'nın Sodon Seferi'nin İlhanlı-Haçlı Siyasetine Etkisi

Şimdiye kadar ortaya konulan olaylara göre, Ayn-ı Calût yenilgisi veya Suriye'deki Moğol askerî faaliyetlerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının tek sorumlusu Kit-Buka olduğuna dair net bir değerlendirmede bulunmak zordur. Nitekim bu soruya sağlıklı bir cevap bulabilmek için Kit-Buka'nın ölümünden sonra Hülegü'nün hem onun bölgedeki askerî faaliyetleri nedeniyle küstürdüğü Haçlılara hem de onun çoluk çocuğuna karşı sergilediği davranışlara bakmak gerekecektir. Öncelikle, Hülegü'nün batıya düzenlediği bu seferi ne kadar ileriye götürmeyi planladığına dair elimizde hiçbir ipucu bulunmamaktadır. Aynı şekilde, devrin Arap kaynakları, Kit-Buka'nın Hülegü tarafından Mısır'a kadar ilerlemesi hususunda emri verdiği yazmaktadır. Fakat bunun İlhanlı hükümdarının Kit-Buka'nın emrindeki 10.000 askerle yapılmayacağını kestiremeyeceği kadar öngörüsüz olmadığını farz edersek, bu kayıtlara ihtiyatla yaklaşmak gerekir. Elbette Hülegü, geri dönmeden önce Mısır'a bir elçi göndermekle birlikte bunun bir ultimatom mu yoksa birer gövde gösterisi mi olduğunu kestirmek zordur. Görünüşe göre Kit-Buka'nın aldığı emirler, yalnızca Hülegü'nün Moğolistan'dan dönüşüne kadar yeni kazanılan topraklar üzerindeki Moğol egemenliğinin sağlamlaştırılması gibi görülmektedir. Yine de tüm kayıtlar şunu göstermektedir: Kit-Buka'nın Hülegü'nün Suriye'den geri çekilmesinden sonra yaptığı seferler, bu emir mucibince bölgedeki Moğol kazanımlarını korumakla ilgilidir. Elbette Hülegü, Ayn-ı Calût'ta Kit-Buka'nın ölümüne oldukça üzölmüştü ve ardından ailesine çeşitli ihsanlarda bulunmuştu. Bu minvalde Reşidüddîn'in bir kaydına göre, Gazan döneminde Kit-Buka'nın Kunçi adında bir oğlunun ve Aragay adında bir torununun askerî ümeranın içinde görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bu da göstermektedir ki Kit-Buka'nın hatırası, Hülegü ve ondan sonra gelen İlhanlı hükümdarlarının nezdinde saygıyla anılmıştır.⁶⁰

Ne olursa olsun Hülegü'nün 1252 yılından itibaren yönettiği harekâtların en kritik görevlerini Kit-Buka üstlendiği, onun da Hülegü'nün güvenini bir şekilde sarsmadığını bilmek gerekir. Fakat Hülegü'nün dönüşünden sonra Kit-Buka'nın, onun emri dışına

⁵⁸ Reşidüddîn 1373, cilt II, s. 1033.

⁵⁹ Reşidüddîn 1373, cilt II, s. 1033.

⁶⁰ Reşidüddîn 1373, cilt II, s. 1295.

çıkıp çıkmadığı hususu burada kritik bir önem kazanmaktadır. Karatay el-İzzî, Sarim el-Özbek'ten nakille, Kit-Buka'nın Baalbek'te bir kişiden zorla değerli bir sandık alması üzerine, Hülegü'nün bizzat Sarim el-Özbek'e, Kit-Buka'ya giderek şu mesajı iletmesini emrettiğini belirtir: “Baalbek ve Şam bölgeleri benim topraklarımdır. Halkına zulmetmek bize yakışmaz. Nasıl cesaret edip Baalbek'ten bir adamın altın sandığını aldın? Sandığı sahibine geri vermezsen ölüm seni bekliyor”. Ayrıca Hülegü, Sarim el-Özbek'e hitaben şöyle demiştir: “Ey Sarim, sana yaptığım iyilikleri unutma. Seni, meliklerin gözünde yücelttim. Artık onlar sana şefaati ediyor ve senin ellerini öpüyorlar. Bunun kıymetini bil ve çocuklarını Kit-Buka ile Baydara'ya iyi bak. Onlarla Mısır'ı fethedin. Eğer Mısır fethedilirse, bana yazacağın mektuplarda zaferinizi bildirin”. Kit-Buka ise Hülegü'nün bu emrine derhal uymuş ve sandığı sahibine iade etmiştir.⁶¹ Bu kayıtlardan Hülegü'nün, “Evladım” dediği Kit-Buka'ya sonsuz güvendiği ve onun emirlerine derhal uyduğu bilindiğine göre, Sidon hadisesini Kit-Buka için bilinçli bir “emirden çıkma” olarak görmek imkânsızdır. Ayrıca Hülegü, Dimaşk'ın zaptından kısa bir süre sonra ağabeyinin ölüm haberini alarak Suriye'den ayrılırken, kazanımlarını kaybetmemek için bu bölgeyi en güvendiği kişi olan Kit-Buka'ya bırakmış olmasının sebebi ona güveninden başka bir şey değildir. Bununla birlikte, çoğunluğu Müslümanların elinde bulunan şehirlerin peş peşe zaptı başlangıçta sorun yaratmazken, Haçlıların elindeki şehir veya kalelerin de bu süreçte zarar görmesi, bölgede gırtlak gırtlığa mücadele eden Müslüman-Haçlı birliklerini aynı tehlike karşısında birleştirebilecektir. Ayn-ı Calût Savaşı öncesinde Akka'daki Haçlı birliklerinin Memlûklerin safında savaşmak istemesi ise o dönemde ihtimal dâhilinde bile değildir.

Akka'daki Haçlılar, Memlûklere sundukları bu teklifte samimi oldukları hususunda ise şüphe duyulmamalıdır. Çünkü Kit-Buka'nın liderliğinde Gazze'ye kadar süren saldırılarda, Haçlılar Moğolların neler yapabileceğini görmüş, Müslüman-Hristiyan ayrımı gözetmeksizin herkese karşı acımasız olduklarına tanık olmuşlardı. Bu durum, Moğolları ortak bir tehlike olarak değerlendirip onları bertaraf edene kadar Müslümanlarla omuz omuza savaşmayı tercih etmelerine yol açmış olmalıydı. Zira Kit-Buka'nın Sidon seferi, Müslümanlara karşı ittifak edebilecekleri bir fırsat sunmuştu. Ancak bölgede yüzlerce yıldır Müslüman askerlerle savaşmış ve bu konuda tecrübeye sahip Haçlıların küstürülmesi, onların desteğinden mahrum kalınmasına yol açmış; bu durum ilk etapta stratejik bir hata olarak değerlendirilebilir. Buna karşın, Moğolların Eyyûbilerle giriştikleri savaşlarda Müslüman kuvvetlerini kısa sürede dağıtmaları, ikinci bir kuvvete ihtiyaç duymamalarına neden olmuştu. Bu nedenle, Haçlıların yardımına hiçbir zaman ihtiyaç duymadıkları için Kit-Buka'nın bu hamlesi Moğolların gözünde yanlış bir hareket olarak görülüyordu. Bizce bu algı da Hülegü'nün Memlûklerle tek başına mücadele edemeyeceğini fark etmesine kadar değişmedi.⁶²

Aslında Hülegü'nün bu şekilde düşünmesinin Ayn-ı Calût Savaşı'nda alınan acı mağlubiyetle doğrudan bir ilgisi yoktu. Onun için asıl tehlike kuzeyden, yani amcazadeleri Berke'nin başında olduğu Altın Orda Devleti'nden geleceği için, Suriye ve Mısır meselesi tamamen ikinci planda kalmıştı. Nitekim Altın Orda Devleti'nin, Kafkas

⁶¹ Karatay el-İzzî 2005, s. 101.

⁶² Güneş 2023, s. 108.

topraklarının kendi hisseleri olduğunu iddia ederek İlhanlıları baskı altına almaya başlaması, önce Kubilay'ı Arık-Böke'ye karşı desteklemesi, ardından da Altın Orda tehlikesinin belirginleşmesi, Hülegü'yü Memlûklere karşı bir intikam seferinden alıkoyuyordu.⁶³ Tabii ki tarihçi, gerçekleşmemiş olasılıklar üzerinden fikir yürütemez; ancak Altın Orda tehlikesi belirmeseydi, en azından Hülegü'nün Suriye'ye yönelik kaybettiği yerleri tekrar ele geçirmesi içten bilde değildi. Buna rağmen, Ayn-ı Calût Savaşı gerçekleşmemiş olsaydı bile, büyük ihtimalle Hülegü'nün askerî seferleri Dimaşk'ın zaptıyla sona erecekti. Altın Orda'nın İlhanlılar adına büyük bir tehlike olarak ortaya çıkışı, Hülegü'yü ister istemez Suriye meselesini ikinci plana atmaya zorlamıştır. Bu nedenle Hülegü, yalnızca İlğay Noyan komutasında küçük bir birliği Halep, ardında da Bire üzerine göndermekle yetinmiştir. Ancak Ayn-ı Calût'tan kısa bir süre sonra, Kutuz'u öldürerek yerine geçen genç ve dinamik bir lider olan Baybars'ın yerinde müdahalesiyle bu sefer de büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Çünkü Baybars, yalnızca iyi bir asker değil, aynı zamanda çok iyi bir komutan ve yetenekli bir devlet adamıydı.⁶⁴ Hülegü'nün bulduğu ilk fırsatta geri döneceğini bilen Baybars, İlhanlıların sorun yaşadığı ve Müslümanlığı kabul etmiş olan Altın Orda hükümdarı Berke'ye haber göndererek Hülegü'ye karşı bir ittifak girişimi için meyilli olduğunu göstermeye çalıştı. Görünüşe göre Baybars, bu girişimden pek umutlu değildi. Ancak Berke, beklenmedik bir şekilde Memlûk elçilerine karşı çok samimi davranarak böyle bir ittifaka hazır olduğunu gösterdi. Bu durum, İlhanlılara karşı Memlûk-Altın Orda ittifakının kurulduğunu açıkça ortaya koyuyordu. Geri dönen elçiler, olanları Baybars'a anlattığında, Baybars bu kez daha iyi tertip edilmiş bir elçilik heyetini yola çıkardı.⁶⁵ Böylece İlhanlılara karşı Memlûk ve Altın Orda bloğu oluşturulmuş oldu. Bu gelişme, Hülegü için artık işlerin bir hayli zorlaştığı anlamına geliyordu. Hülegü, büyük ittifak bloğu karşısında tek başına mücadele edemeyeceğini bildiğinden, bir müttefik bulması gerektiğini fark etti. O müttefik, Memlûkler ile Altın Orda'yı aynı noktada birleştiren Müslümanların azılı düşmanları olan ve daha önce de temas halinde olunan Haçlılar ve Batı dünyasından başkası olamazdı.⁶⁶

Bu vesileyle uygun bir müttefik adayı bulunmuştu bulunmasına, ancak Kit-Buka'nın Gazze'ye kadar yaptığı seferin Haçlıları bir hayli korkuttuğunu bildiğinden, öncelikle onların güvenini kazanması gerekiyordu. Bu sebeple, yanında iki mektup taşıyan elçileri yola çıkardı. Mektuplardan birinde, Sidon'a yapılan seferin askerlerin kendi başlarına gerçekleştirdiği bir akın olduğu bildirilirken, diğerinde ise bu olay Kit-Buka'nın şahsi hatası olarak sunuluyordu. Aslında Hülegü'nün bu özrü, Kit-Buka'nın askerî yeteneği bir yana, durumu diplomatik bir hata olarak göstermektedir.⁶⁷ Çünkü Haçlıların nazarında hoş karşılanmasa da söz konusu sefer Moğollar için oldukça başarılı geçmişti ve Hülegü de bunu biliyordu. Yukarıda belirttiğimiz gibi, aslında Kit-Buka'nın

⁶³ Güneş, 2021a, s. 69-78.

⁶⁴ Şeşen 2009, s. 165-205.

⁶⁵ İbn Abdüzzâhir 1976, s. 335, 400; Baybars el-Mansûrî 1998, s. 109

⁶⁶ Richard 1977, s. 84-96; Spuler 1977, s. 55-72; Sinor 1977, s. 55-72; Tanase 2013, s. 161-179; Yuvalı 1988, s. 117-125; Yuvalı 1987, s. 121-129.

⁶⁷ Meyvaert 1980, s. 257-258; Özcan 2021, s. 15.

amacı Meliku'n-Nasır'ı yakalamaktı. Ancak Meliku'n-Nasır'ın sürekli yer değiştirip gizlenmesi, onu bulma çabasıyla başlayan seferin bir “yıldırma seferinden” çok, “tahrir seferine” dönüşmesine neden olmuştu. Bu durum, Moğolların niyeti ne olursa olsun, Haçlıları dehşete düşürmüştü. Hülegü'nün Suriye'deki kazanımlarını korumakla görevli olan Kit-Buka'nın, aslında gereksiz yere Haçlıları da hedef alan yeni bir sefer düzenlediği şeklinde değerlendirilmesine yol açtı. Ancak İlhanlı hükümdarının bakış açısından, bu durum bir emre uymama davranışı olarak görülmemelidir. Her ne kadar bu sefer, bölgede kazanımları meşrulaştırmak adına Meliku'n-Nasır'ı yakalamak için yapılmış olsa da Memlük tehlikesine karşı Haçlı desteğine ihtiyaç duyulan bu kritik dönemde, Kit-Buka'yı Hülegü'nün gözünde “emre uymayan” bir komutan konumuna düşürmüştür.

Sonuç

Kit-Buka'nın bavercilikten başlayan askerî kariyeri, ilk olarak Alâmut, akabinde Bağdat'ın zaptı ile zirveye çıkmıştı. Ancak 1259 yılında Dımaşk'ın zaptından sonra, Moğollar adına her şey yolunda giderken Möngke Han'ın ölümüyle işler tersine dönmüştür. Hülegü, Kit-Buka'nın emrine 10.000 kişilik bir birlik bırakarak geri çekilirken, Kit-Buka ise Moğolların Suriye'deki kazanımlarını taçlandırmak adına Melikü'n-Nasır'ı ele geçirmek için çıktığı bir seferde, Haçlılar tarafından bir akrabasının öldürülmesi üzerine ordusunun yönünü hiç hesapta yokken Haçlıların elindeki Sidon'a çevirmiş ve kale içine sığınan Hristiyanları öldürmüştür. Moğollar için önemsiz olan bu hadise, daha sonra Moğol ordusunun Ayn-ı Calût'ta yenilerek Fırat'ın doğusuna çekilmesi ve buna ilave olarak İlhanlılara karşı Memlük-Altın Orda ittifakının kurulmasıyla büyük bir önem kazanmıştır. Çünkü bu tehlike karşısında tek başına mücadele edemeyecek durumda olan Hülegü'nün, en azından Memlükler karşısında Suriye'deki Haçlıları kendi tarafına çekmesi gerekiyordu. Bu nedenle daha önce hiçbir önem arz etmeyen Sidon vakası için Haçlılardan özür dilenmiş ve olayın doğrudan Hülegü'den kaynaklanmadığı, emre uymayan Kit-Buka'nın şahsî bir hatası olduğu şeklinde lanse edilmiştir.

Haçlı siyasi teşekküllerinin varlık gösterdiği Suriye'nin İlhanlılar için tartışma konusu olup bu konuda bir değerlendirme yapmak gerekir. Her şeyden önce, şayet Ayn-ı Calût felaketi yaşanmasaydı bile Haçlıların Moğollar için bir tehlike olarak görüleceğini ve bu nedenle onlara karşı mutlak suretle “*ya itaat et ya da yok olacaksın*” siyaseti güdeceklerini kabul etmemiz gerekir. Çünkü Müslümanlar gibi Haçlılar da bölgede varlık gösteriyorlardı ve bu durum Moğollar için emellerine ulaşmada engelden başka bir anlam taşımıyordu. Bu nedenle Möngke Han ölmeseydi de Hülegü için askerî operasyonların nihai hedefi, Dımaşk'ın zaptı ve dolayısıyla Akdeniz'e ulaşmaktı. Bu hedef de büyük ölçüde gerçekleşmişti. Elbette Mısır'ın zaptı daha önce gündeme gelmiş ve yeniden gelecekti. Ancak bu bile Suriye'nin güvenliği için yapılmış bir hamle olarak kalacaktı. Ayrıca, Hülegü'nün Suriye seferi sırasında Ayn-ı Calût'tan önce Haçlılarla temasa geçtiğine dair herhangi bir işaret bulunmamaktadır. Bu da Hülegü'nün bu sefer öncesinde doğrudan Müslümanları değil, başında Eyyûbîlerin bulunduğu bölgedeki siyasi yönetimleri tabiri caizse dize getirmek ve bu yolla itaate mecbur bırakmayı hedeflediğini göstermektedir. Bu durum, Haçlılar da olsa Moğollara direnen herkesin aynı sonla karşılaşacağını ortaya koymaktadır. Ancak Haçlıların bu büyük güç karşısında tek

başlarına direnebileceklerini beklemek mümkün olmadığına göre, Hülegü çekilmeseydi bile Moğollarla Haçlılar arasında ciddi bir sorun yaşanmayacağı tahmin edilmektedir. Kit-Buka hakkındaki değerlendirmeler ve anlatımlar elbette bundan ibaret değildir. Nitekim Hülegü'nün 1262 yılında Fransa Kralı IX. Louis'e gönderdiği bir mektupta, dolaylı olarak Kit-Buka'dan bahsederken, onun emir dışına çıkıp Haçlıların meskûn olduğu yerlere saldırdığını belirtmesi, aslında Kit-Buka'nın yaptığı bu hatanın Moğollar için de kabul edilemez olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Moğollarda emir dışına çıkan komutan veya askerlerin sonucunun mutlak suretle ölüm olduğu düşünüldüğünde, Kit-Buka Ayn-ı Calût'ta muzaffer olsaydı bile öldürülme ihtimali yüksekti. Bu da Kit-Buka'nın yaptığı bu seferin ne denli tehlike arz ettiğini göstermektedir. Fakat son derece tecrübeli bir komutan olan Kit-Buka'nın bunu öngörmemiş olması mümkün değildir. Eğer bu sefer, tümüyle akrabasının öldürülmesinin intikamını almak için yapılmışsa, bu durum da vahim olup, askerlerini boş yere tehlikeye attığı gerekçesiyle Hülegü'nün nazarında bir başka kabul edilemez hareket olarak değerlendirilecekti. Bu sebeple, mektupta geçen bir cümleden Hülegü'nün bölgedeki başarısızlıkların temel sebebini Kit-Buka'ya bağladığı sonucunun çıkarılabileceğini düşünmüyoruz.

KAYNAKLAR

- Aknerli Grigor 1954 Aknerli Grigor, *Moğol Tarihi*, çev. Hrand D. Andreasyan, İstanbul.
- Aksarayî 2000 Aksarayî, *Müsameratü'l-ahbar*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara.
- Aktan 1991 Ali Aktan, "Sultan Kutuz ve Ayn Calut Zaferi", *At. ÜİFD*, S.10, Erzurum 1991, s. 187-188.
- Amitai 1987 Reuven Amitai, "Mongol Raids into Palestine (AD. 1260 and 1300)", *Journal of Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, S. 2, s. 236-255.
- Amitai 1996 Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks. The Mamluk-Ilkhanid War 1260-1281*, Cambridge 1996
- Baybars el-Mansûrî 1987 Baybars el-Mansûrî, *et-Tühfetü'l-mülûkiyye fî ed-Devleti et-Türkiyye*, nşr. Abdülhamid Salih Hamdân, Kahire.
- Benâketî 1348 Benâketî, *Ravzatü'l-Ulî'l-Elbâb fî Tevarihü'l-Ekâbir ve'l-Ensab (Tarih-i Benâketî)*, nşr. Ca'fer Şi'ar, Tahran.
- Cûzcânî 1864 Cûzcânî, *Tabakât-i Nâsirî*, nşr. W. Nassau Lees-Hüseynin Abdullah, Calcutta.
- Cüveynî 1999 Cüveynî, *Târih-i Cihângüşâ*, çev. Mürsel Öztürk, Ankara.
- Ebu Şâme 1974 Ebu Şâme, *Zeylû'r-Ravzateyn*, nşr. Abdülaziz el-Attar el-Hüseynî, Beyrut.
- Ebu'l-Farac 1999 Ebu'l-Farac, *Ebû'l-Farac Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, C. I-II, Ankara.
- Ebu'l-Fedâil 1910 Ebu'l-Fedâil, *en-Nehcü's-Sedîd ve'd-Dürrü'l-Ferîd fî mâ ba'de Târîhi İbni'l-Amîd*, nşr. ve Frans. çev. E. Blochet, *Patrologia Orientale*, C. I, London.
- Ebu'l-Fidâ 1997 Ebu'l-Fidâ, *Târîh-i Ebu'l-Fidâ, Muhtasar fî ahbarü'l-beşer*, nşr. Mahmud Deyyub, C. I-II, Beyrut.
- Ebu'l-Fidâ 1968 Ebu'l-Fidâ, *Târîh-i Ebu'l-Fidâ, Muhtasar fî ahbarü'l-beşer*, nşr. Muhammed Azb vd., C. I-IV, Bağdad.
- Eddè 1988 Anne-Marie Eddè, "La Prise d'Alep par Mongols en 658/1260", *QSA*, S. 5-6, s. 226-240.
- el-Aynî, 1987 el-Aynî, *İkdü'l-cümân fî târihi ehlü'z-zamân*, nşr. Muhammed M. Emin, C. I-IV, Kahire.
- Hândmîr 1362 Hândmîr, *Hâbibu's-siyer fî ahbâru'l-beşer*, thk. Muhammed Debîr Siyâkî, C. I-III, Tahran.
- Hayton 1869 Hayton, *La Flor des Estoires de la Terre d'Orient, RHC-Documents Armenia*, C. II, Paris 1869, s.111-363.
- Hayton 2015 Doğu Ülkelerinin Altın Çağı, çev. Altay Tayfun Özcan, İstanbul.
- Herevî 2002 Herevî, *el-İşarat ila-Mağrifetü'l-Ziyarat*, neşr. Ali Ömer, Kahire.
- Jackson 1980 Peter Jackson, "The Crisis in the Holy Land in 1260", *EHR*, XLV, S.376, s. 481-513.

- Jackson 2005 Peter Jackson, *The Mongols and the West*, Harlow.
- Grosset 1921 René Grosset, *Histoire de l'Asie*, Paris.
- Güneş 2021a İbrahim Güneş, "İlk Dönem İlhanlı-Altın Orda Düşmanlığının Sebepleri Hakkında Bir Değerlendirme", *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, C. IV, S. 7, s. 69-78.
- Güneş 2022b İbrahim Güneş, "İslam Tarihi Kaynaklarına Göre İlhanlıların Suriye Seferi (1259-1260)", *Tarih ve Gelecek*, C. VIII, S. 2, s. 790-804.
- Güneş 2023 İbrahim Güneş, *İran Merkezli Geleneksel Moğol Yönetiminin İnşası: Abâkâ Han ve Zamanı*, İstanbul.
- İbn Abdüzzâhir 1976 İbn Abdüzzâhir, *Ravzü'z-zâhir fî sîretü'l-Melikü'z-Zâhir*, nşr. Abdülaziz el-Huveytır, Riyad.
- İbn Batuta 2000 İbn Batuta, *Tuhfetü'n-nuzzâr fî garaib el-emsâr-İbn Batuta Seyahatnamesi*, çev. A.S. Aykut, C. I-II, İstanbul.
- İbn Dokmak 1999 İbn Dokmak, *Nüzhetü'l-Enâm fî Tarihü'l-İslam*, thk. Samir Tabbâre, Beyrut.
- İbn Haldûn 2006 İbn Haldûn, *Tarih İbn Haldun, Kitâbü'l-'iber ve divanü'l-mübtedâ ve'l-haber fî eyyamü'l-'Arab ve'l-'Acem ve'l-Berber ve men asarahum min zevi sultâni'l-ekber*, C. I-VIII, Beyrut.
- İbn Hurdazbih 1889 İbn Hurdazbih, *Kitabü'l-mesâlik ve'l-memâlik*, nşr. M.J. de Goeje, Leyden.
- İbn Münşî tz İbn Münşî, *Târihü'nuzhetü'n-nâzir ve râhatü'l-hâtir fî cem'ü't-tevârihi min kitâbi gâyeti'l-matlûb fî târihi Beyti Eyyûb*, National Bibliothek in Wien, Mixt. 355.
- İbn Sibât 1993 İbn Sibât, *Sıdkü'l-ahbar*, nşr. Ö. A. Tedmurî, C. I-II, Trablus.
- İbn Şeddâd 1978 İbn Şeddâd, *el-Alâku'l-Hatira fî Zikri Ümerai Şam ve'l-Cezire*, nşr. Y. Abbare, III/II, Dımaşk.
- İbn Tagrıberdî 1963 İbn Tagrıberdî, *en-Nucûmü'z-zâhire fî mulûk Mısır ve'l-Kahire*, thk. İ. Ali Tarhan-M. Mustafa Ziyade, C. I-XVI, Kahire.
- İbn Vâsıl 2004 İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kurûb fî ahbâr-i Beni Eyyûb*, nşr. Ö. A. Tedmurî, C. VI, Beyrut.
- İbnü'd-Devadarî 1960 İbnü'd-Devadarî, *Kenzü'd-Dürer ve Câmiu'l-Gurer: ed-Dürrü'l-Fâhir fî Sireti'l-Meliki'n-Nâsir*, nşr. Hans Robert Roemer, C. VIII, Kahire.
- İbnü'l-Furât, 1961 İbnü'l-Furât, *Siretü'l-Melik el-Sultan Zahir Baybars (Tarih İbn Fırat ve hüve Tarihü'd-Duvel el-Muluk)*, Haz. Necim Huri, Beyrut Amerikan Üniversitesi Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Beyrut.
- İbnü'l-Amîd tz İbnü'l-Amîd, *Ahbar Eyyûbüyin*, nşr. Claude Cahen, *BEO*'dan tıpkıbasım, Port Said.

Alâmut'un Muzaffer, Ayn-ı Calût'un Maktul Komutanı: Kit-Buka Noyan ve Askerî Kariyeri

- İbnü'l-Cezerî 1988 İbnü'l-Cezerî, *Havâdisü'z-Zaman ve Enbâüh ve Vefeyâtü'l-Ekâbir ve'l-A'yân Emlin Ebnâih/Muhtar Tarih-i İbnü'l-Cezerî*, thk. Hızır Abbas Muhammed Halife el-Mendşedavî, Beyrut.
- İbnü'l-Fuvatî 1407 İbnü'l-Fuvatî, *Havâdisü'l-câmi'a ve't-tecâribü'n-nâfi'a fi'l-mi'eti's-sâbi'a*, Beyrut.
- İbn İyâs,1982 İbn İyâs, *Bedâ'i'ü'z-zühûr fî vekâ'i'i'dühûr*, thk. Muhammed Mustafa, C. I-V, Kahire.
- İbn Kesîr, 1995 İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, çev. Mehmet Keskin, I-XV, İstanbul.
- İbnü'l-Verdî 1996 İbn Verdî (Zeyneddin), *Tarih İbn Verdî, tetimmet'ül-muhtasar fi ahbarü'l-beşer*, C. I-II, Beyrut.
- Jean Dardel 1869 Jean Dardel, *Chronogue d'Erménie, RHCarm*, C. II, Paris, s.1-109.
- Jean d'Outremeus 1867 Jean d'Outremeus, *Chronique*, (Neşr. Ad. Borgnet) V, Bruxelles
- Kalkaşendî 1914 Kalkaşendî, *Subhü'l-'Aşâ fî Sinâ'atü'l-İnşâ*, C. I-XIV, Kahire.
- Karatay el-İzzî 2005 Karatay el-İzzî, *Târihu Mecmû'i'n-Nevâdir*, thk. Horst Hein-Muhammed el-Huceyrî, Beyrut.
- Kartlis Tskhovreba 1849 Kartlis Tskhovreba, Fr.çev. M. Brosset, *Histoire de la Géorgie*, C. I, S. Pétersbourg.
- Kiragos tz Kiragos, *Vakayiname*, çev. Hrand D. Andreasyan, TTK Kütüphanesi Daktilolu Tercüme Eserler.
- Makrizî 1956 Makrizî, *Kitabu's-Sulûk li-Marifet'ud-Duvel Mulûk*, nşr. M. Ziyade, C. I, Beyrut.
- Meyvaert 1980 P. Meyvaert, "An Unknown Letter of Hulegu Ilkhan of Persia to King Louis of France", *Viator*, C. XI, s. 245-259.
- Mhithar 1869 Mhithar, *Vakayiname*, nşr. M.Brosset, Sen-Petersbourg.
- Mirhând 1375 Mirhând, *Ravzatü's-Safa*, nşr. Abbas Perviz, C. V, Tahrân.
- Moğolların Gizli Tarihi 2011 *Moğolların Gizli Tarihi*, çev. Ahmet Temir, Ankara.
- Nuveyrî 1990 Nuveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*, nşr. M. Mustafa Ziyâde, C. I-XXXI, Kahire.
- Orbèlian 1864 Orbèlian, *Histoire de la Siounia*, nşr. M. Brosset, Saint-Petersburg.
- Özbek 1991 Süleyman Özbek, "Moğol İstilasının Durak Noktası Ayn-Câlut Savaşı ve Sonuçları", *ATB*, XVI/31, Ankara, s. 11-21.
- Özcan 2021 Altay Tayfun Özcan, "Hülegü'nün Ortadoğu Seferinde Kudüs ve Kentin Moğol-Haçlı İlişkilerinin Dönüşümündeki Yeri", *Filistin Araştırmaları Degisi*, S. 9, s. 1-19.
- Özdemir 2018 H. Ahmet Özdemir, *Moğol İstilas, Cengiz ve Hülagu Devirleri*, İstanbul.
- Reşîdüddîn 1373 Reşîdüddîn, *Câmi'üt-Tevârih*, tsh. Muhammed Ruşen-Mustafa Musavî, C. I-IV, Tahrân.

- Reşîdüddîn 1911, II Reşîdüddîn, *Câmi'üt-Tevârîh*, nşr. E. Blochet, II, London.
- Reşîdüddîn tz Reşîdüddîn, *Câmi'üt-Tevârîh*, Arap. çev. Muhammed Sadık Neş'et, Fuad Abdülmü'ti es-Sayyad, Muhammed Musa Hindavi, I-II, Kahire.
- Richard 1977 Jean Richard, "Les Mongols et l'Occident: Deux Siecles de Contacts", *1274 Année Charnière Mutations et Continuités*, Paris, s. 84-96.
- Samuel d'Ani 1869 Samuel d'Ani, *Chronographie, RHC-Documents Armenia*, C. I, Paris, s.445-468.
- Shao Hung 2012 Shao Hung, Meng *Ta pei lu*, haz. Mustafa Uyar, çev. Ankhbayar Danuu, İstanbul, s.13-25.
- Sinor 1977 Denis Sinor, "le Mongol vu par l'Occident", *1274 Année Charnière Mutations et Continuités*, Paris, s. 55-72.
- Smith 1984 John M. Smith, "Ayn Jālūt: Mamlūk Success or Mongol Failure?", *Harvard Journal of Asiatic Studies*, C. XLIV, S. 2, ss. 307-345.
- Spuler 1977 Bertold Spuler, "Le Christianisme Chez Les Mongols Aux XIIIe et XIVe Siecles", *1274 Année Charnière Mutations Et Continuités*, (Lyon-Paris 30 Septembre-5 Octobre 1974), Paris, s. 45-54.
- Şafi el-Askalânî 1996 Şafi el-Askalânî, *Şifau'l-Kulûb fî Menakibü'l-Beni Eyyûb*, thk. Mediha Şerkavî, Beyrut.
- Şeşen 2009 Ramazan Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, İstanbul.
- Tanase 2013 Thomas Tanase, "Les Relations de la Papauté Avec l'Orient Mongol et Musulman à Travers les *Artes Dictandi*", *Eurasian Studies*, XI, S. 1-2, s.161-179.
- Thorau 1985 Peter Thorau, "The Battle of 'Ayn Jālūt: a Re-examination", *Crusade and Settlement*, ed. Peter W. Edbury, Cardiff 1985, s. 236-241.
- Vardan 1937 Vardan, "Türk Fütühat Tarihi", çev. Hrand D. Andreasyan, *TSD*, S.1, İstanbul, s.154-255.
- Vassâf 1401 Vassâf, *Tecziyetü'l-emsâr ve tezciyetü'l-a'sâr*, tsh. Ahmed Hâtîmî, Tahran.
- Venegoni 2007 Laura Venegoni, "The Political Background of The Mongolian Conquest and Hülagü's West Conquest (1256-1260)", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları*, S.6, s. 29-42.
- Yafi'î 1997 Yafi'î, *Miratü'l-Cinan ve İbretü'l Yakzan Ma'rife ma Yu'teber Min Havadisü'z-Zaman*, nşr. Halil el-Mansur, C. I-IV, Beyrut.
- Yakut el-Hamavî 1977 Yakut el-Hamavî, *Mu'cemü'l-Büldân*, C. I-VII, Beyrut.
- Yuan Shi 1829 *Yuan-Shi, İstoriya Pervih Çetireh Hanov iz Doma Çingisova*, Rusça çev. N. Ya Biçurin, St. Petersburg.
- Yuan Shi 1976 *Yuan Shi*, haz. Song Lian, ed. Yang Jialuo, C. III, Beijing.

Alâmut'un Muzaffer, Ayn-ı Calût'un Maktul Komutanı: Kit-Buka Noyan ve Askerî Kariyeri

- Yunînî 1955 Yunînî, *Zeyl-i Mirâtu'z-zamân*, C. I-III, Haydarabad.
- Yuvalı 1987 Abdulkadir Yuvalı, "XIII. Yüzyılda Doğu-Batı İlişkilerinin Mahiyeti Hakkında", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 2, s. 121-129.
- Yuvalı 1988 Abdulkadir Yuvalı, "İlhanlı Hükümdarlarının Hristiyan Dünyası ile Münasebetleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 2, s. 117-125.
- Yuvalı 1994 Abdulkadir Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi*, C. I, *Kuruluş Devri*, Kayseri.
- Zehebî 1997 Zehebî, *Târîhü'l-İslâm ve Vefeyâtü'l-Meşâhîr ve'l-A'lâm*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmuri, C. I-LIII, Beyrut.
- Zehebî 1999 Zehebî, *Düveli'l-İslâm*, nşr. Hasan İsmail Merket-Mahmud el-Ernaut, C. I-II, Beyrut.
- Ziyâde 2003 Nikola Ziyâde, "Hasâretü'l-Mogol fi 'Ayn-Câlût Enkazet el-Hadârete'l 'Arabiyye", *el-Muşâhidu's-Siyâsî*, S. 377, s. 1-7.

SUMMARY

Kit-Buka, an important military leader in the Mongol Empire, rose to prominence through his military successes, including the conquest of Alâmut in 1256 and the sacking of Baghdad in 1258. His career reached its peak after the capture of Damascus in 1259, but this success was short-lived. The death of Monke Khan, the Great Khan, changed the dynamics of the Mongol campaigns. Hulegu, Kit-Buka's superior and the Mongol commander in charge of the western campaign, left Kit-Buka with a 10,000-man army to consolidate Mongol gains in Syria and secure the region. However, Kit-Buka's actions soon led to complications that would severely affect Mongol influence in the region. Kit-Buka's primary mission in Syria was to maintain Mongol control and prevent any threats from local powers, particularly the Crusaders and the Mamluks. His initial focus was on the capture of the Mamluk ruler, Melik al-Nasır. However, during his campaign, a significant shift occurred. Crusades forces killed a relative of Kit-Buka, which prompted him to divert his army to Sidon, a Crusader-held stronghold. In the aftermath of the siege, Kit-Buka ordered the slaughter of the Christian defenders, a decision that would later prove to be a diplomatic and strategic mistake. This incident, initially seen as a minor event, began to take on greater significance as it would later contribute to the downfall of the Mongol presence in the Levant. The attack on Sidon alienated the Crusaders and intensified the already strained relations between the Mongols and the Christian states in the region. The Crusaders, having witnessed the Mongols' ruthless tactics, began to see the Mongols as a common enemy, aligning themselves with the Mamluks. This shift in allegiance would play a crucial role in the downfall of the Mongol campaign in the Levant.

Kit-Buka's failure to secure the loyalty of the Crusaders marked a turning point in Mongol policy in the region. While his primary mission was to secure Mongol control over newly acquired territories, his attack on Sidon created a rift that ultimately led to the formation of a Mamluk-Crusader alliance. This new alliance, though initially fragile, posed a significant challenge to the Mongols in the region. The subsequent defeat of the Mongols at the Battle of Ayn Jalut in 1260 marked the end of Mongol expansion into the Levant and the beginning of their retreat eastward across the Euphrates.

Hulegu, upon learning of the defeat at Ayn Jalut and the shifting dynamics in the region, recognized the growing threat posed by the Mamluks and their newfound Crusader allies. The Mamluk forces, now united with the Crusaders, had gained significant momentum and posed a direct threat to Mongol ambitions in Syria and the broader Middle East. Hulegu, who had initially planned to extend Mongol power into Egypt, was now forced to reassess his priorities. The rising threat from the Golden Horde, which had been expanding its influence in the north, forced him to reconsider his focus on the Levant. After the failure at Ayn Jalut, the Mongols, under Hülegü's leadership, did not mount any major military operations against the Mamluks in Syria. Instead, Hulegu sent a small contingent under Ilghay Noyan to attempt to regain control of Aleppo, but this effort also failed. Meanwhile, the Mamluks, under the leadership of the dynamic Baybars, had become a formidable force in the region. Baybars' skill as both a military leader and a statesman made him a key player in the Mamluk resurgence. The Mamluks and the Golden Horde began to forge an alliance against the Ilkhanate, further isolating the Mongols in the region. The alliance between the Mamluks and the Golden Horde would prove to be a significant blow to Mongol ambitions in the Middle East. Hülegü, recognizing that he could not take on both the Mamluks and the Golden Horde alone, sought new allies. In this context, the Crusaders, who had long been adversaries of the Mamluks, became a potential ally for the Mongols. However, by the time Hulegu attempted to secure Crusader support, the dynamics of the region had shifted significantly. The Crusaders, having witnessed the Mongols' ruthlessness and the rise of the Mamluks, were no longer inclined to support the Mongols against the Mamluks. Hülegü's failure to secure Crusader support for his campaign against the Mamluks demonstrated the shifting allegiances and the complexities of the political landscape in the Middle East during this period. The Mongols, despite their earlier successes, had been unable to maintain control over the Levant, and the defeat at Ayn Jalut marked the end of their expansion in the region. The failure of Kit-Buka's campaign and the subsequent formation of the Mamluk-Crusader alliance sealed the fate of the Mongols in the Levant, forcing them to retreat to the east.